

ТРОЛІНГ У ЗАХИСТІ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ШВЕЦЬ Віктор Олександрович - проф. каф. господарського та трудового права МАУП, доктор юрид. наук, доцент

ЛУЧКА Ігор Юрійович - викладач каф. господарського та трудового права МАУП

ТАТІШЕВ Олександр Євгенович - аспірант каф. господарського та трудового права МАУП

УДК 346.545

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.11>

Однією зі сфер економічної життєдіяльності в Україні, правове забезпечення якої зараз буде інтенсивно розбудовуватися, – це виробництво нововведень, інновацій – результатів інноваційної діяльності. Від якості цього правового забезпечення, ступеня правового забезпечення інтелектуальної власності (ІВ), її захищеності буде залежати, чи не прямо пропорційно, розвиток інноваційної діяльності, кількість нововведень, інновацій, які можуть з'явитися, будуть залучені у виробництво, а отже, і інтенсивність поновлення, розвитку економіки країни. У той же час у зазначеній сфері (інноваційної діяльності) є низка проблем, наявність яких стримує розвиток інноваційної діяльності. До них відноситься тролінг. Саме це і обумовлює необхідність його дослідження у сфері вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність.

Проаналізовані законопроекти, подані до Верховної Ради України, що пропонують певні зміни у сфері інтелектуальної власності, правове забезпечення якої зараз інтенсивно розбудовується. Оновлення відповідного законодавства у сфері захисту права ІВ проведено в рамках Угоди про асоціацію, а отже відповідає європейським стандартам. На певну увагу заслуговують питання щодо боротьби з так званим «патентним тролінгом». Проаналізовано деякі заходи, щодо боротьби з цим явищем. На жаль, не відбувся «запуск» нової інституції – Вищого суду з питань інтелектуальної

власності України. У той же час важливе значення набуває подальший розвиток принципів судочинства. Наголошено на важливості нового принципу судочинства – принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами.

Ключові слова: інтелектуальна власність, господарсько-правове забезпечення, добросовісна господарська діяльність, економічна політика, недобросовісна конкуренція, політика захисту прав споживачів, права споживачів, споживачі, споживчий ринок, сталий розвиток, суб'єкт політики, принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами.

Вступ

Однією зі сфер економічної життєдіяльності в Україні, правове забезпечення якої зараз буде інтенсивно розбудовуватися, – це виробництво нововведень, інновацій – результатів інноваційної діяльності. Від якості цього правового забезпечення, ступеня правового забезпечення інтелектуальної власності (ІВ), її захищеності буде залежати, чи не прямо пропорційно, розвиток інноваційної діяльності, кількість нововведень, інновацій, які можуть з'явитися, будуть залучені у виробництво, а отже, і інтенсивність поновлення, розвитку економіки країни. У той же час у зазначеній сфері (інноваційної діяльності) є низка проблем, наявність яких стримує розвиток іннова-

ційної діяльності. До них відноситься тролінг. Саме це і обумовлює необхідність його дослідження у сфері вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність.

Метою та завданнями цієї статті є аналіз нового в законодавстві про інтелектуальну власність, оцінка тих чи інших новел щодо їх здатності формувати практику розвитку ІВ у потрібному напрямі, забезпеченні відповідності зазначеного законодавства Угоді про асоціацію з ЄС.

Основний матеріал

Патентний троль (Patent Troll) – компанія або підприємець, чий бізнес полягає лише в отриманні ліцензійних платежів за використання належних йому патентів. (Термін запропонував американський юрист Пітер Деткін (Peter Detkin), який працював у компанії Intel. Раніше Деткін використовував термін патентний вимагач (англ. Patent extortionis).

До Верховної Ради України вже подавалося декілька законопроектів, що пропонують певні зміни в зазначеній сфері. Ці законопроекти стосуються як матеріального права, що регулює відносини в галузі інтелектуальної власності, так і процесуального. Законопроекти у сфері матеріального права включають спеціальні нормативно-правові акти і комплексні. Щодо поданих законопроектів, то до спеціальних можна віднести проєкт Закону про виноград та виноробну продукцію № 5667 від 19.01.2017 р. [1]. Цей проєкт включав положення, спрямовані на уточнення деяких термінів і визначень, введення нових термінів, класифікацію сортів винограду та вимоги до виробництва виноробної продукції. Передбачалося передачу суб'єктам господарювання функцій центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику щодо затвердження нормативних документів на виробництво нових марок виноробної продукції, вин. Крім того, імплементуються правила щодо маркування та представлення виноробної продукції та встановлюються принципи проведення перевірок, а саме перевірок на

місцях, унормовуються процедури захисту на території України географічних зазначень ЄС на виноробну продукцію. Так, «шампанським України класичним та/або ігристим України класичним» можна буде назвати лише біле ігристе вино, процес шампанізації якого проходив у пляшках з наступною трирічною витримкою. Також цей документ визначав, що «фальсифікація виноробної продукції — це умисна з корисливою метою підробка виноробної продукції за походженням (місцем виробництва) або її складом шляхом додавання нешкідливих чи шкідливих для здоров'я людини речовин, виготовлення сурогатів у процесі виробництва, транспортування, зберігання та продажу, неправомірне використання знака для товарів і послуг, копіювання форми упаковки, зовнішнього оформлення, а також пряме відтворення товару іншого суб'єкта господарювання з самовільним використанням його імені» (ст. 13 «Фальсифікація виноробної продукції») [1].

До спеціальних актів слід віднести проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів № 5694 [2].

Усі ці правові акти (як спеціальні, так і комплексні) спрямовані на приведення у відповідність законодавства України у сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС, виходять з усталеної європейської практики.

Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів № 5694 пропонує, зокрема, надати нове визначення термінам «компонування напівпровідникового виробу», «напівпровідниковий виріб», уточнити умови надання правової охорони та умови охороноздатності компонування напівпровідникового виробу, переглянути вимоги до заявки на реєстрацію, удосконалити порядок проведення експертизи заявок та уточнити перелік прав та обов'язків, що впливають з державної реєстрації компонування напівпровідникового виробу тощо. Проєкт Закону

про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності № 5699 запроваджує процедуру адміністративного оскарження виданих свідоцтв на промислові зразки («post-grant opposition») як дієвий механізм боротьби з «патентним тролінгом». Введено положення про те, що право на промисловий зразок не поширюється на зовнішні ознаки продукту, які зумовлені лише його технічною функцією. Указане положення теж має стати ефективним інструментом нейтралізації «патентного тролінгу».

Слід зазначити, що сьогодні проблема «патентного тролінгу» є дуже великою і актуальною. Як зазначається в літературі, йдеться про проблему, пов'язану з існуванням на українському ринку патентних послуг, так званих «патентних тролів». Патентний троль – це фізичні або юридичні особи, які володіють патентами, але самі не використовують запатентовану технологію для виробництва товарів та/або надання послуг, а пред'являють претензії та позови до тих осіб, які виробляють такі товари та/або надають послуги. Захищаючи свої патенти, вони ініціюють судові спори, блокують діяльність конкурентів тощо.

Прикладом може бути отримання деклараційних патентів на корисні моделі та винаходи, які не відповідають умовам патентоспроможності. Такі деклараційні патенти захищали корисні моделі та винаходи, які вже давно були відомими і не мали новизни та винахідницького рівня. Патентним троям сприяє і Митний кодекс України, згідно з яким до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності можна вносити, окрім об'єктів авторського права, торговельних марок, промислових зразків та географічних зазначень, які були в попередньому кодексі, ще й винаходи, корисні моделі, сорти рослин. До речі, внесення об'єкта інтелектуальної власності до митного реєстру здійснюється безоплатно. Користуючись Митним кодексом, патентні тролі отримали можливість призупиняти митне оформлення товарів, які порушують їх засвідчені патентом права. Затримання партії товару на митному кордоні стимулює

так званого порушника бути достатньо поступливим, що й дає змогу патентним троям отримувати прибутки від своєї діяльності. Отримавши патент, наприклад на фотоапарат, власнику залишається чекати, коли до митного оформлення буде пред'явлена партія фотоапаратів. Далі події можуть розвиватись двома шляхами: або імпортер «домовляється» з власником патенту, або сторони вирішують спір у суді. Поки суд триває, конкурент спокійно реалізує свій товар на території України, підриває авторитет імпортера та відвертає увагу на вирішення спору в суді.

Патентні тролі існують задля торгівлі патентами, а не виробництва товарів та надання послуг. Вони виникали з метою надання допомоги винахідникам, які не мають достатніх коштів і досвіду для просування своїх патентів на ринок та захисту своїх прав. Однак з часом такі компанії почали зловживати своїми правами. Термін «патентний троль» почали використовувати в 1993 р. щодо компаній, які агресивно здійснюють патентне переслідування. До патентних тролів можна віднести інститути, окремих дослідників, компанії, які захищають свої права не в тій сфері економіки тощо. Хоча деякі патентні тролі справді захищають власні винаходи, більшість просто купує патенти. Тобто патентні тролі збирають арсенал патентів.

Патентні тролі знаходять певну компанію і вимагають від неї плати за користування ліцензією, погрожуючи судовим переслідуванням. Зазвичай компанії не хочуть вв'язуватись у процес і вважають, що відкупитися буде дешевше. Це і є остаточна мета тролів. Однак, коли патентовласники доходять згоди із виробниками продукту, то майже завжди підписують з ними угоду про нерозголошення, тож з'ясувати реальний стан справ дуже важко.

Роблячи висновок про те, що поява патентних тролів стала можливою завдяки недосконалості законодавства у сфері інтелектуальної власності, Ю.Л. Бошицький називає причини, за яких з'явився тролінг. По-перше, зазначає він, завдяки швидкій та простій процедурі реєстрації корисних моделей, яка дозволяє винахідникам

швидко захистити свій товар та розпочати виробництво перед його виходом на ринок, а по-друге, за можливості патентним троям отримувати патенти на вже існуючі товари та зловживати своїм правом.

Для запобігання та подолання цієї проблеми вченим запропоновано вжити наступні заходи. По-перше, потрібно виявляти справжніх власників патентів, щоб вони не могли ховатися за підставними компаніями. По-друге, зробити заявки про патент відкритими та прозорими для громадськості і доступними для пошуку. По-третє, необхідно уповноважити суди стягувати оплату за судові витрати переможця зі сторони, що програла. По-четверте, запровадити більш надійний правовий захист покупців, щоб захистити їх від позовів, пов'язаних із порушенням патентних прав виробником.

У свій час пропонувалося удосконалення і навіть проведення певного перегляду всієї системи патентного права. Для цього, як варіант, пронувалося вироблення концепції боротьби з патентними троями на рівні Антимонопольного комітету України. Учасникам ринку слід приділяти більше уваги моніторингу зареєстрованих патентів, аналізувати митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності. З метою протидії патентним троям кожен суб'єкт господарювання, який виробляє продукт, може використовувати організаційні способи протидії та відстежувати новинки відповідного сектору ринку, зокрема за допомогою Державного реєстру патентів України на промислові зразки та Держреєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг. Зараз такі міг би виконувати УкрНО-ВІ інноватики та патентно-інформаційних послуг, здійснювати патентні дослідження зовнішнього вигляду об'єкта права промислової власності й об'єкта господарської діяльності. Діючи на випередження подій, можна звернутися до нього в порядку ст. 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» подати клопотання про проведення експертизи запатентованого винаходу на відповідність умовам патентоспроможності, а з метою уникнення зловживання правами патентними тро-

ями слід розглянути можливість уповноваження апеляційної палати Держслужби інтелектуальної власності приймати заяви третіх осіб та розглядати їх за скороченою процедурою.

Слід зазначити, що патентний тролінг, або так звані фіктивні патенти, є одним з найнебезпечніших порушень права ІВ, оскільки це пов'язано з подальшими злочинними діями: здирництвом, розкраданням великих бюджетних коштів тощо. Як приклад можна навести дії, що відбулися в Укрзалізниці і мають злочинний характер. Т. Чорновол наводить цей приклад, посилаючись на газету «Експрес», яка присвятила цим діянням цикл публікацій під назвою «Справа на мільярд. Почерк мафії». «Справа на мільярд – це справа про мафію». В Україні, пише вона, за офіційними даними, майже 23 тисячі кілометрів залізничних колій. Як стверджують науковці, за кілька десятків років їх експлуатації з'ясувалося, що найскладнішим вузлом – з конструктивного та технологічного погляду – є кріплення рейки до шпали. Тривалий час рейку до шпали кріпили за допомогою металевої прокладки і знаменитого котиля. У 1996 року вітчизняні конструктори винайшли скріплення з назвою КПП-1, а дещо пізніше з'явилося дуже схоже скріплення – КПП-5. Його розробив науковець В. Говоруха. Тоді він очолював державне науково-конструкторське технологічне бюро шляхового господарства Укрзалізниці, яке й стало власником відповідного патенту. Ці два кріплення нині скріплюють тисячі кілометрів українських колій. Державна залізниця витратила на переобладнання шляхів мільярди гривень. Однак, незважаючи на те, що нові кріплення конструювали розробники державних організацій, збагатилася на цьому не держава, а кілька приватних осіб. Причому згаданий конструктор В. Говоруха не отримав ніякої вигоди від масштабного застосування його винаходу. Отримали аферисти, які вкрали винахід у держави. Схема, з ознаками злочину, наступна. Отримавши патент на той же анкер Говорухи приватна фірма - корпорація «Колійні ремонтні технології» (корпорація КРТ) отримала ексклюзивні

права на освоєння коштів «Укрзалізниця». І вже невдовзі на рахунки згаданої корпорації почали спрямовуватися сотні мільйонів гривень. Лише постачання анкерів, патент на які був оформлений таким шляхом, що містять ознаки злочинних дій, на комерційне підприємство, коштувало державі 1,5 мільярда гривень. Державні гроші легально «вимивалися» на сплату роялті власникам крадених патентів [5].

Таким чином, проблема патентного тролінгу, фіктивних патентів постає як крупна проблема вимагання, здирництва, корупції, розкрадання бюджету.

Ось чому вдосконалення, посилення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності, яке відбулося зараз у контексті Угоди про асоціацію з ЄС, оновлення процесуального законодавства та створення ІР-судочинства – «запуску» нової інституції – Вищого суду з питань інтелектуальної власності України – сприятиме успішному вирішенню проблем цієї сфери економічної життєдіяльності.

Щодо процесуального законодавства, яке регулює відносини в галузі інтелектуальної власності. Саме зараз в ньому відбулися достатньо суттєві зміни, що стосуються інтелектуальної власності. Ці зміни містяться в Законі України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [6].

Перераховані процесуальні кодекси (Господарський процесуальний, Цивільний процесуальний, Кодекс адміністративного судочинства) у зазначеному Законі викладаються в нових редакціях. Серед безлічі процесуальних новел – «запуск» нової інституції – Вищого суду з питань інтелектуальної власності України, створення якого було передбачено Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Важливою інновацією процесуального законодавства стали зміни до процесуальних кодексів (Господарський процесуальний, Цивільний процесуальний, Кодекс адміністративного судочинства). Не виключається і повернення до інших проце-

суальних новел – «запуск» нової інституції – Вищого суду з питань інтелектуальної власності України, подальший розвиток принципів судочинства. Як відомо, серед цих принципів розрізняють ті, які визначають організацію, устрій суду (організаційні принципи) та принципи, що регулюють його діяльність (процесуальні принципи). До останніх, зокрема, тих, що позначені в Господарському процесуальному кодексі, відносяться, перш за все, принципи, які можна позначити як загальні, міжгалузеві тобто такі, що характерні для всіх видів процесів. Це – доступність судового захисту прав і загальних інтересів; свобода надання сторонами своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості; законність; усність; безпосередність; змагальність та ін. Крім того, виділяються галузеві або спеціальні принципи. Щодо господарського процесу, то це рівноправність сторін; диспозитивність; розгляд справи одноособово або колегіально тощо. Спеціальні принципи також дістали подальшого розвитку в рамках оновлення процесуального законодавства.

Серед новел поміж принципів судової діяльності, викладених у свій час процесуальних кодексах, заслуговує на увагу новий принцип судочинства – принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами. Цей принцип закріплений не тільки в ГПК, а й у ЦПК України, КАС, а отже, його можна віднести до міжгалузевих принципів судочинства [6]. У відповідності до частини 3 статті 2 ГПК України в новій редакції неприпустимість зловживання процесуальними правами вказано серед основних засад (принципів) господарського судочинства.

У нинішній редакції ГПК України цьому принципу присвячені дві статті (2 та 44) Кодексу, а також глава 9 «Заходи процесуального примусу» [9, с. 3, 21-22, 51-52] ГПК.

Згідно з частиною 1 статті 44 ГПК, учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається.

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать завданню господарського судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або в спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) з тією ж метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі (частина 2 ст. 44).

Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання (ч. 3).

Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом (ч. 4 ГПК).

Висновки та подальші розвідки в цьому напрямі досліджень доцільно при-

святити оцінці ступеня ефективності подальших законодавчих новел. Завданням теорії господарського процесуального права має стати розширення визначення поняття «зловживання процесуальними правами», систематизація видів зловживання процесуальними правами, а у разі неможливості сформулювати вичерпний їх перелік. Слід надати критерії відмежування зловживання процесуальними правами від іншої недобросовісної чи неналежної поведінки учасників господарського процесу.

Література

1. Проект Закону про виноград та виноробну продукцію № 5667 від 19.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу://

2. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60982

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів № 5694 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу://

4. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6098

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60982

6. Ю. Л. Бошицький // Проблеми оптимізації управління сферою інтелектуальної власності в сучасній Україні // Часопис Київського університету права. - 2014 - № 3. - С. 186 – 190

7. Т. Чорновол «Справа на мільярд». Львівська мафія на відміну від донецької безсмертна? <https://www.obozrevatel.com/>

8. Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_

Shvets Viktor Oleksandrovych

Prof. café of economic and labor law MAUP,

Doctor of Law. Sciences,

Luchka Ihor Yuriyovych

associate professor

Teacher of the faculty of economic and labor

law MAUP,

Tatishchev Oleksandr Eugenovich,

graduate student of economic and labor law

MAUP

**TROLLING IN PROTECTION OF
THE RIGHTS OF CONSUMERS OF
INTELLECTUAL PROPERTY**

The bills submitted to the parliament of Ukraine, which propose certain changes in the field of intellectual property, are being analyzed, the legal support of which is now being intensively developed. The update of the relevant legislation in the field of the protection of IP rights has been carried

out within the framework of the Association Agreement, and therefore complies with European standards. Particular attention is paid to the fight against the so-called “patent trolling”. Some innovations in procedural legislation are analyzed, the “launch” of a new institution - the Supreme Court on Intellectual Property of Ukraine, as well as the development of the principles of legal proceedings. The importance of the new principle of legal proceedings - the principle of inadmissibility of abuse of procedural rights - is emphasized.

Keywords: fair business activity, economic policy, unfair competition, principle of justice, unfair business entities, consumer protection policy, political and legal system, consumer rights, consumers, consumer market, sustainable development, policy subject, public means of influence.